

RECENZIE

WINTERTON, Melanie. *THE ARCHAEOLOGY OF THE ROYAL FLYING CORPS. TRENCH ART, SOUVENIRS AND LUCKY MASCOTS.* Yorkshire – Philadelphia : Pen & Sword Books, 2022, 155 s. ISBN 978-1-39909-726-0.

Britská historická archeologička Melanie Winterton, ktorá pôsobí na Bristolskej univerzite, prináša síce nevšednú, no nepochybne priekopnícku prácu. Jej ťažiskovou témou sú totiž suveníry, maskoty, talizmany a predmety tzv. zákopového umenia spojené s príslušníkmi Kráľovského leteckého zboru (*Royal Flying Corps* – RFC), resp. Kráľovského letectva (*Royal Air Force* – RAF) počas prvej svetovej vojny a ich každodenným životom.¹ Uvádzaní letci pôsobili prevažne v prostredí západného frontu, v menšej miere však aj talianskeho bojiiska, kde ich protivníkmi boli najmä piloti a leteckí pozorovatelia rakúsko-uhorských *k. u. k. Luftfahrtruppen*, vrátane tých z územia dnešnej Slovenskej republiky. Autorka, ako sama vysvetľuje, spája analýzu týchto artefaktov s citáciami z dobových prameňov či memoárov a odhaľuje ich význam, napr. ako istý spôsob vyrovnania sa s pocitmi úzkosti a každodenných obáv o vlastný život.

Samotný názov diela je ale trocha zavádzajúci, Winterton si totiž všíma aj ďalšie aspekty leteckého života z čias Veľkej vojny. Hoci výskum nejedného vojenského historika pozostáva z odhaľovania detailov leteckých operácií, verifikovania počtu víťazstiev konkrétneho stíhacieho esá či prinášania nových poznatkov o technickom zabezpečení leteckých jednotiek, iným, zdanlivo prostým otázkam odborníci až takú pozornosť nevenujú. A to sa snaží Winterton aspoň čiastočne zmeniť.

Prvé dve kapitoly sú úvodné, vymenúvajú napr. hlavné úlohy letcov nad frontovou krajinou, spomínajú niektoré perute, letiská (najmä to najväčšie pri Saint-Omer v severnom Francúzsku) či zastúpenie letcov z rôznych častí Britského impéria. V tretej a štvrtej časti knihy sa Winterton zaoberá adaptáciou ľudského organizmu na lietanie v extrémnych podmienkach, vo veľkých výškach, vzhľadom na riadenie strojov s otvorenými kokpitmi. Autorka vychádza z množstva spomienok príslušníkov RFC, napr. Austráľčan *Second Lieutenant* (poručík) Gordon Taylor opisoval, ako prvýkrát vystúpil do výšky vyše 1 500 m a zažil nečakané ťažkosti s dýchaním – keď vzápätí dosiahol viac než 1 600 m, dostavili sa pocity závratu. Postupne si však jeho organizmus zvykal na lety čoraz vyššie a o tri mesiace neskôr Taylor bez problémov lietal viac než 5 000 m nad zemou. Operačné lety často sprevádzalo lietanie v rôznych výškach, a teda letec bol vystavený odlišným teplotám. Neraz počas hliadok v hladinách nad 5 000 m doslova mrzol, keď však následne prelietaval necelých 1 000 m nad zemou a do skrehnutých prstov sa „vracal život“, pociťoval v nich pichľavú bolesť. Ďalším každodenným problémom letcov z čias prvej svetovej vojny bolo adekvátne vyriešenie vzájomnej komunikácie počas letu – či už medzi pilotom a pozorovateľom v jednom dvojmiestnom lietadle, alebo medzi letcami v rôznych strojoch, usporiadaných vo formácii. Ako narastala intenzita leteckej vojny, tak vyvstávalo čoraz viac problémových situácií. Jedna z mnohých uverejnených spomienok poukazuje na dohodnuté signály a prejavy, napr. kolísanie s lietadlom, naklonenie, spomalenie motora z dôvodu zmeny pozície – všetky tieto manévry však neskúsenému pilotovi spôsobovali extrémne ťažkosti.

Piatu, šiestu a siedmu kapitolu historička venuje významu rôznych osobných predmetov, napr. talizmanov letcov. Práve na začiatku 20. storočia boli podobné kúsky veľmi obľúbené, ako Winterton vysvetľuje, v spoločnosti západnej Európy existovala akási „renesancia“ viery v rôzne amulety. Netajili sa nimi známi herci, športovci, pretekári i hazardní hráči, bolo

¹ Zlúčením RFC a Leteckej služby Kráľovského námorníctva (*Royal Naval Air Service* – RNAS) vzniklo 1. apríla 1918 jednotné RAF.

teda prirodzené, že ich vlastnili i vojaci z čias prvej svetovej vojny a tiež letci. Ako sa dá vyrozumieť z relevantných zdrojov, tieto predmety mohli mať náboženský charakter, častejšie sa však spájali s vlastnou skúsenosťou letca – kúsok šrapnelu, ktorý zasiahol lietadlo, guľka vybraná z rany, malá časť nepriateľského lietadla, ktoré letec predtým poslal k zemi, napr. zdrap plátnového poťahu. Niektoré artefakty sú svedectvom doby, s trochou nadnesenia priam vtedajšej populárnej kultúry, napr. handrové bábiky dvoch postavíčiek – chlapčeka Rintintina a dievčatka Nénette. Kresby týchto parížskych detí navrhnuté ilustrátorom Francisquom Poulbotom sa stali predlohou obľúbených hračiek, ktoré mali nahrádzať, na znak patriotizmu, bábiky vyrobené v Nemecku. V archíve londýnskeho Múzea RAF sa nachádzajú aj listy istého Erica R. L. Sproula jeho matke, okrem iného v nich opisoval prílišnú poverčivosť Francúzov. Podľa Sproula mali niektorí Parížania dvojicu obľúbených postavíčiek považovať za talizmany na ochranu pred náletmi nemeckých bombardérov Gotha.

Ôsma kapitola sa zaoberá ďalším fenoménom prvej svetovej vojny – hroby padlých letcov často označovali kríže a náhrobníky vyhotovené z drevených vrtúľ, neraz získané z havarovaných lietadiel. Autorka uvádza viaceré príklady takýchto miest posledného odpočinku a tiež spôsoby ich umeleckého dotvorenia. Napr. *Second Lieutenant* John Hay sa stal 23. januára 1917 v poradí už 17. obeťou Nemca Manfreda von Richthofena – keď tohto Austráľčana následne pochovali, vztýčili nad jeho hrobom náhrobník z vrtule jeho stroja F.E.8, ktorý zdobila plaketa s vyrytým textom „*Zem neskrýva statočnejšieho džentlmena*“. Ako ďalej Winterton vysvetľuje, tieto frontové umelecké diela spravidla vyrobil zručný človek s potrebným náradím, napr. stolár alebo mechanik slúžiaci v konkrétnej peruti. Znova sú súčasťou kapitoly aj zaznamenané spomienky letcov, autorka poukazuje na ich rozšírený strach zo smrti, napr. obavy z uhorenia zaživa. „*Bol to strašný pohľad, bol som preto doslova chorý*“, vyjadril sa *Major* Mick Mannock, stíhacie eso so 61 víťazstvami na konte, keď videl jedného zo svojich protivníkov rútiť sa v plameňoch v zemi. Príslušníci britského letectva vo svojich listoch a memoároch často priznávali zlosť a hnev na velenie a jeho rozhodnutie nedistribúovať pre letcov padáky.

Ďalším úkazom prvej svetovej vojny bol tzv. zber suvenírov, pričom kusy lietadiel patrili k cenným „úlovkom“ vojakov.² Deviata kapitola si všíma aj tieto zvyky vojakov zo západného frontu. Veľavravné sú viaceré fotografie, napr. havarovaného nemeckého stroja (pravdepodobne typu DFW C.V) obkoleseného britskými vojakmi – tie najcennejšie časti plátnového poťahu dvojplôšnika, s charakteristickými čiernymi krížmi, sú už odtrhnuté. Tzv. zákopové umenie, dekoračné predmety vyhotovované vojakmi priamo v oblasti bojiska, patrilo k častým zjavom v každej z bojujúcich armád. Vďačným motívom pre rôznych vojnových umelcov bolo práve lietadlo, kovové modely lietajúcich strojov mali radi aj pešiaci, medzi letcami sa obľube tešili aj výtvary z vrtúľ, obzvlášť z nepriateľských lietadiel – privesky, rámiky na fotografie, hodiny či vychádzkové palice. *Major* James McCudden, letecké eso s 57 víťazstvami na konte, v jednom z listov opisoval, ako sa raz vracal na domovské letisko s viacerými súčiastkami odmontovanými z jedného z nemeckých lietadiel, pilot mal tiež radosť zo škatuľky na cigarety vyrobenej z nemeckej vrtule. K takýmto predmetom patrili i otvárače listov, ako dokazuje priložený záber, ten mohol vzniknúť z časti drevenej vrtule a kovovej motorovej vzpery britskej stíhačky Sopwith Pup.

Rakúsko-uhorské, ba dokonca i slovenské súvislosti, môžeme nachádzať v desiatej kapitole, ktorá sa venuje výzdobe niektorých vybraných lietadiel a osobným symbolom príslušníkov britského letectva. Najväčšiu pozornosť autorka venuje stíhačke Sopwith Camel s číslom B6313 a symbolu prestreleného srdca, namaľovanému na chvoste tohto lietadla, na ktorom lietal *Major* William G. Barker, letecké eso s 50 víťazstvami na konte. Prvýkrát tento

² Známe je aj rozobratie červeného trojplôšnika typu Fokker Dr.I Manfreda von Richthofena, keď bolo nemecké eso 21. apríla 1918 zostrelené pri Vaux-sur-Somme.

Kanaďan vzlietol s B6313-kou 30. septembra 1917 a naposledy 29. septembra 1918.³ Z nášho pohľadu je zaujímavé, že sa Barker vo svojom Cameli objavoval na oblohe aj počas leteckých bojov medzi príslušníkmi RFC, resp. RAF a rakúsko-uhorských *k. u. k. Luftfahrtruppen*, vrátane letcov z územia dnešnej Slovenskej republiky. Niektoré sa pre pilotov z podunajského impéria skončili tragicky.⁴ Za všetky ďalšie uvádzané symboly spomeňme mal'bu tváre čierneho zubatého diabla s červenými rohmi na ťažkom bombardéri Handley Page 0/100 1466, nápadný kus plátna z 1466-ky dnes patrí k zbierkovým predmetom Múzea RAF.

Hoci text publikácie sprevádzajú aj dobové fotografie, zaujímavú súčasť diela tvorí osem farebných strán s dochovanými artefaktmi z čias prvej svetovej vojny – pohľadník, neraz humorného ladenia, talizmanov letcov či rôznych umeleckých výtvorov, ktoré vznikli buď priamo na bojisku, prípadne aj po 11. novembri 1918, no z originálnych artefaktov. Tento výber tvorí pestrú škálu predmetov, ktoré sprevádzali pobyt britských letcov na poľných letiskách v rokoch 1914 – 1918 – vlnené bábiky Nénette a Rintintin, kovový model bombardéra typu Handley Page 0/400, miniatúra dvojплошніка zhotovená na bojisku pri meste Ieper, prívesok pilota s informáciou o jeho katolíckom vierovyznaní pre prípad zabezpečenia kňaza, kúsok vrtule s maľovaným obrázkom britského dvojплошніка prelietavajúceho medzi explóziami protiletadlového delostrelectva a iné. Mnohé artefakty pochádzajú z britských domácností a boli desaťročia starostlivo uchovávané príbuznými padlých letcov, napr. prúžky plátňového potahu či kúsok kovu z ich lietadiel. Na konci diela čitateľ nájde poznámky a menný register.

Knižná novinka z pera autorky Melanie Winterton môže byť zaiste inšpirujúca, všetky vyššie uvedené súvislosti by sa dali implementovať aj na osudy príslušníkov leteckých jednotiek iných mocností a štátov zapojených do prvej svetovej vojny. Napr. mnohé zábery hrobov padlých príslušníkov rakúsko-uhorského letectva dokazujú, že náhrobníky z vrátúl či náhrobníky evokujúce vrtule boli rozšírené aj medzi letcami zo stredoeurópskeho priestoru.⁵ Posádky c. a k. leteckých jednotiek mali tiež svojich zvieracích maskotov, ich lietadlá niesli rôzne prezývky, na nejednom zábere rakúsko-uhorských pilotov a leteckých pozorovateľov a ich leteckej techniky sa dajú odhaliť aj rôznorodé osobné talizmany.⁶ Azda jediným menším nedostatkom knihy je nedostatočná a niekedy i nesprávna identifikácia nemeckých lietadiel zachytených na uverejnených fotografiách.

Juraj Červenka

³ Čo sa týka počtu dosiahnutých víťazstiev, ide o najúspešnejší exemplár nejakej stíhačky v histórii britského letectva. Barker s B6313-kou dosiahol 46 víťazstiev, z nich 43 na talianskom fronte. Pozri napr.: FRANKS, Norman. *Sopwith Camels over Italy 1917-1918. Rare Photographs from Wartime Archives*. Barnsley : Pen & Sword Books, 2018, 103 s.

⁴ Barker letel v B6313-ke napr. aj 24. mája 1918, keď sa so spolubojovníkmi zapojil do boja so stíhačkami *Fliku 55J*, pričom následne zahynul rodák z Prešporka, *Feldpilot Leutnant in der Reserve* (poručík v zálohe) Jozef Kiss (19 potvrdených víťazstiev). Aj *Feldpilot Feldwebel* (šikovateľ) Lajos Telessy z Považia, letecké eso *Fliku 9J*, zaplatil za stretnutie s Barkerom a jeho druhmi životom, ťažkým zraneniam utrpénym v boji 9. júna 1918 podľahol o deň neskôr. Pozri: ČERVENKA, Juraj. *Lietali pod vlajkou monarchie. Rakúsko-uhorskí vojenski letci z územia Slovenska v rokoch 1914 – 1918*. Martin : Matica slovenská, 2020, s. 101-102, 165.

⁵ RAJLICH, Jiří. *Na křídlech světové války. Epizody ze života českých aviatiků v rakousko-uherském letectvu*. Cheb : Svět křidel, 2014, s. 327, 489.

⁶ K najrozšírenejším zvieracím maskotom letcov či celých leteckých jednotiek patrili samozrejme psy, ako dokazujú mnohé dobové zábery. Mnohé lietadlá *k. u. k. Luftfahrtruppen* niesli osobné symboly letcov. Pokiaľ spomíname talizmany, ako kuriozitu môžeme uviesť plyšového medvedíka pripevneného na vzperu stíhačky Phönix D.I 328.33 leteckej jednotky *Flik 16D*, ktorú riadil *Feldpilot Oberleutnant* (nadporučík) Rudolf Schultheiss. BLASI, Walter – TÖTSCHINGER, Bernhard. *Die k. u. k. Luftfahrtruppen. Zur Geschichte von Österreich-Ungarns „Luftakrobaten“*. Schleibach : Winkler-Hermaden, 2017, s. 60.

ANOTÁCIE, GLOSÝ

KONEČNÝ, Martin. *BOJE V KARPATOCH 1915*. Košice : Martin Konečný, 2022. Mapy, ilustrácie a fotografie v texte, bibliografia, zoznam internetových zdrojov, 177 s. ISBN 978-80-570-3941-0.

V roku 2021 Konečný vydal vlastným nákladom knihu *Beskydský zbor na Slovensku. Nemecké divízie v údolí Laborca*. Publikácia ponúkla čitateľovi informácie o nemeckej cisárskej armáde a jej pôsobení na severovýchodnom Slovensku. Na túto knihu nadväzuje anotovaná publikácia, ktorá informuje o pôsobení nemeckých jednotiek v roku 1915.

Prvá kapitola nesie názov *Nemecká Južná armáda* (s. 12-13) a uvádza do problematiky pôsobenia nemeckej armády na Podkarpatскеj Rusi a v Haliči v období Január – Máj 1915. V tejto kapitole nájde čitateľ informácie o nemeckých jednotkách, ich pôsobení, ich veliteľoch a o bojovom pôsobení nemeckých útvarov v uvedenom období.

Druhá časť publikácie uvádza podrobnosti o pôsobení Beskydského zboru na severovýchodnom Slovensku (s. 81-125). Jeho úlohou bolo poskytnúť podporu rakúsko-uhorskej armáde počas ruskej ofenzívy v priebehu tzv. Veľkonočnej bitky v Karpatoch v dňoch 11. – 13. apríla 1915. Nasadenie nemeckých jednotiek pomohlo stabilizovať front a zastaviť ruský postup. Rusi utrpeli ťažkú porážku, ktorá ukončila ich pokus preniknúť cez Karpaty do Uhorskej nížiny a postupovať na Budapešť. Čitateľ sa tu dozvie podrobnosti o bojových akciách v okresoch Humenné a Medzilaborce, o jednotlivých útvaroch a aj ich veliteľoch.

Tretia kapitola má názov *Pamiatky po Beskydskom zbore na Slovensku* (s. 126-164). Publikácia zaplňa citelnú medzeru v slovenskej historiografii a je prínosom pre hlbšie poznanie vojnových udalostí na severovýchodnom Slovensku v roku 1915.

Ferdinand Vrábel

DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela a kol. *V SUPERMARKETE DEJÍN. PODOBY MODERNÝCH DEJÍN A SPOLOČNOSTI V STREDOEURÓPSKOM PRIESTORE. POCTA ELENE MANNOVEJ*. Bratislava : VEDA, Historický ústav SAV, 2021. 606 s. ISBN 978-80-224-1897-3.

Pri pohľade na obálku knihy určite zaujme netradičné slovné spojenie. Kto však pozná prácu a prínos historičky Historického ústavu Slovenskej akadémie vied Eleny Mannovej a najmä jej poslednú odbornú prácu s názvom *Minulosť ako supermarket? Spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska* (2019) zaiste vie, že autorka pristupuje k výkladu dejín novým a pre slovenskú historiografiu netradičným spôsobom. I preto sa historička Gabriela Dudeková Kováčová v spolupráci s ďalšími osobnosťami historickej vedy doma (Peter Macho, Miroslav Michela, Dušan Kováč, Daniela Kodajová, Štefan Gaučík, Ingrid Kušnieráková, Jana Laslavíková, Miloslav Szabó, Marina Závacká, Ivona Kollárová, Jana Májeková, Elena Kurincová, Roman Holec, Jozef Tancer, László Vörös) i v zahraničí (Peter Haslinger, Martin Zückert, Blanka Soukupová, Mark Cornwall, Pieter M. Judson) rozhodla pri príležitosti životného jubilea zostaviť odborný zborník s príspevkami z rôznych oblastí výskumu, v ktorých aplikujú teoretické postupy E. Mannovej založených na vrstvení, uchovávaní v pamäti, selekcii, prepisovaní, vymazávaní a aktualizácii historických stôp. Ako v úvode svojej štúdie konštatuje zostavovateľka zborníka, Mannová, „ukázala mechanizmy, ako vznikajú rozporuplné a protichodné obrazy osobností a udalostí v dejinách“. (str. 245)

A nemali by sme sa obmedziť iba na historické osobnosti (napr. Alžbeta Uhorská, Mária Terézia) či významné historické míľniky v našich dejinách, ale podobne ako jednotliví autori predkladaných štúdií v prvej časti kolektívnej publikácie by sme mali

našu pozornosť zamerať na historický vývoj a zmeny historickej pamäti, identity, miest pamäti a festivít. Zatiaľ čo prvej tematike sa venuje len zopár autorov, tak historické osobnosti lokálneho, štátneho i nadštátneho významu sú stále vďačným objektom skúmania. Autori nás tentokrát zoznámia so životnými premenami v historických prácach menej pertraktovaných osobností, ako napríklad Géza Fejérváry, Ladislav Novomestský, Samuel Czambel, Drahotína Kardossová-Križková, Ferenc Paupera a Georg von Schulpe. Napriek tomu, že uvedené osobnosti pochádzajú z rôznych oblastí bývalej monarchie a ich pracovné zameranie a činnosť boli zaiste rôznorodé, našli by sme u nich styčné body, ktoré ich spájajú. Nie sú to také významné osobnosti, aké vo svojej odbornej práci analyzovala E. Mannová, ale i na príklade analýzy mikrosвета historickej osobnosti chceli autori poukázať na ich postupnú premenu z úspešného človeka na pomaly zatracovaného a opovrhovaného zatratenca, ako to bolo v prípade finančníka Ferenc Paupera či Georga von Schulpe, ktorý sa na jednej strane prezentoval ako znalec sociálnych problémov robotníctva a filantrop, ale taktiež aj ako „*zberateľ uznání a vyznamenání*“. Nehovoriac o tom, že vplyvom dejinných udalostí a historickej pamäti si historická osobnosť žije svoj „*druhý život*“ po smrti, len s tým rozdielom, že sa už nedokáže adekvátne brániť postupnému vyhasínaniu spomienok a vyberaniu tých momentov a počínov, ktoré sú pre tú chvíľu vhodné či nevyhnutné. Obdobnými zmenami vo vnímaní si však neprechádzajú len jednotlivci, ale i celé skupiny, ktoré spája rovnaký zámer (dobročinné spolky, profesijné spolky, kultúrne spolky, telovýchovné spolky atď.), konfesia, etnická príslušnosť alebo spoločenský status (meštianstvo), ktoré sa v priebehu „dlhého“ 19. storočia vymanilo z dominancie šľachty a duchovenstva a plnohodnotne sa etablovalo ako spoločenská vrstva. Jednotlivé štúdié sú síce časovo ohraničené obdobím 19. a 20. storočia a taktiež i situované do stredoeurópskeho priestoru, ale z obsahového hľadiska si

pri čítaní môžeme uvedomiť, ako historické udalosti nadštátneho významu ovplyvňujú mikrosvet osobnosti či skupiny a podieľajú sa na jeho formovaní.

Na prvý pohľad sa zdá, že táto práca nemá pre slovenskú vojenskú historiografiu žiaden prínos. Ale opak je pravdou, pretože aj vo vojenskej historiografii máme historické osobnosti a udalosti, ktoré si nesú svoje poslanstvo naprieč časom až do prítomnosti a ovplyvňujú názor a celkové nazeranie našej spoločnosti na naše dejiny (revolučné roky 1848/1849, prvá svetová vojna, druhá svetová vojna, Slovenské národné povstanie). Aj pre slovenskú vojenskú historiografiu sú postupy E. Mannovej cenné a zaiste by sme si ich mali osvojiť pri skúmaní vojenských dejín Slovákov a územia obývaného Slováckmi, aby sme dokázali lepšie porozumieť konaniu konkrétnej historickej osobnosti či skupiny v jej komplexnosti. Neobmedzujeme sa len na osobnosti rokov 1939 až 1945, ale hľadáme a podrobujeme kritickú analýzu tie historické osobnosti, ktoré si naša spoločnosť stále pripomína a uchováva v pamäti. Na záver mi nedá nestotožniť sa s konštatovaním G. Dudekovej Kováčovej o spoločenskom nedocenení a nízkej miere poznania prác E. Mannovej. Avšak po prečítaní niektorej z jej prác si čitateľ uvedomí vysokú erudovanosť a novátorský prístup autorky v slovenskej historiografii.

Matúš Burda

KRONIKA

MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA

1. SVETOVÁ VOJNA A JEJ DÔSLEDKY V ŠTÁTOPRÁVNEJ ROVINE

V dňoch 29. až 30. septembra 2022 sa v Košiciach konala medzinárodná vedecká konferencia na tému 1. svetovej vojny a jej dôsledkov v štátoprávnej rovine. Organizátorom konferencie bola Katedra dejín štátu a práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Rokovacími jazykmi konferencie, ktorá sa uskutočnila v spolupráci s Dejepisným spolkom v Košiciach, boli slovenský, český, maďarský, poľský a anglický jazyk, referáty odzneli i v nemčine. Úvodný príhovor mal dekan Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach doc. JUDr. Miroslav Štrkolec, PhD., po ktorom sa slova ujal predseda Dejepisného spolku v Košiciach PhDr. Gabrel Szeghy, PhD.

Ako prvý predniesol príspevok Gábor Bathó PhD. z Univerzity verejnej správy v Budapešti na tému *Zmeny v zákonodarstve v Maďarsku po prvej svetovej vojne. Situácia v Snemovni magnátov v roku 1918*. Autor sa v ňom zaoberal právnym postavením a legislatívnou činnosťou Snemovne magnátov ako hornej komory parlamentu Uhorského kráľovstva v čase zániku dualistickej monarchie. Z významných členov tejto snemovne vo vzťahu k schvaľovaniu zákonných článkov prijatých dolnou komorou parlamentu sú uvádzaní Gyula barón Wlassics a József barón Rudnyánszky. Bližšie je rozoberaný v súvislosti so zrušením štátneho zväzku s Rakúskom zákonodarný akt zo 16. novembra 1918 i vzťah ku novokreovanej Maďarskej národnej rade, na čele ktorej stál Mihály Károlyi gróf von Nagykárolyi. Spomenutá je i existencia Maďarskej republiky a Maďarskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky z roku 1919, pričom monarchistické zriadenie v Maďarskom kráľovstve bolo obnovené na základe zák. čl. I/1920.

Prof. Dr. Nándor Birher, PhD. z Katolíckej univerzity Petra Pázmányho v Budapešti uviedol referát *Úloha cirkvi v politike v čase Trianonu*. Autor zdôraznil významnú úlohu, ktorú rímskokatolícka cirkev zohrávala v Rakúsko-uhorskej monarchii počas celej doby jej existencie. Zároveň neopomenul fakt, že Vatikán musel po rozpade habsburského mocnárstva nanovo prehodnotiť svoju politiku voči jeho nástupníckym štátom i krajinám, ktoré získali časti jeho územia. Spomína príklad z roku 1921, keď Rumunské kráľovstvo uzatvorilo so Svätou stolicou konkordát, ďalej z roku 1928, keď bol medzi Československou republikou a Rímom podpísaný *Modus vivendi*, a z roku 1938, keď sa v metropole Maďarského kráľovstva Budapešti uskutočnil eucharistický kongres. Okrem konkordátov a Modu vivendi sa v potrianonskom období stali významnými právnymi prameňmi sociálne encykliky (vrátane encykliky *Rerum novarum*) či *Codex iuris canonici*. V medzivojnovom období pritom v roku 1930 predstavoval podiel rímskokatolíkov v Maďarsku až 67 %.

Referát *Niektoré dôležité otázky arbitráže v posttrianonskom Maďarsku* predniesol Prof. Dr. Ádám Boóc, PhD. z Reformovanej univerzity Gáspára Károliho v Budapešti. Autor v ňom poukázal na základné zásady arbitrážneho konania realizované v Uhorskom kráľovstve ešte v dobe dualizmu na základe Civilného sporového poriadku - zák. čl. I/1910. Prof. Boóc sa venoval komparácii civilného procesu nielen s uhorským trestným procesom, ale i s podmienkami arbitrážneho konania v Nemeckej ríši a v novovzniknutej Česko-slovenskej republike. Vo svojom príspevku poukázal i na porovnanie arbitráže v medzivojnovom Maďarskom kráľovstve so zásadami UNCITRAL (Komisie Spojených národov pre medzinárodné obchodné právo).

JUDr. Ľuboš Dobrovič, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach predstúpil pred prítomných s témou *Vim vi repellere licet a otázka spravodlivej vojny*. Poukázal na vývoj rímskoprávneho inštitútu „Je dovolené odraziť násilie násilím“, známeho už z *Digest* cisára Justiniana, teda možnosti použitia sily ako dovoleného prostriedku svojpomoci v súkromnom a medzinárodnom práve. Otázkou spravodlivej vojny sa zaoberal aj zbor rímskych kňazov (*fetiálov*) a v ďalšom historickom vývoji zase stredovekí filozofi, ako Sv. Augustín, Tomáš Akvinský či Huig de Groot. V súčasnosti v medzinárodnej oblasti právo jednotlivých krajín viesť obrannú vojnu je súčasťou Charty Organizácie spojených národov. Z vnútroštátneho hľadiska je v podmienkach Slovenskej republiky nutná obrana zakotvená v Trestnom zákone z roku 2005 a občianskoprávna svojpomoc zase v Občianskom zákonníku z roku 1964.

Zmeny v trestných činoch proti štátu po prvej svetovej vojne v Maďarsku a Československu bol názov príspevku, s ktorým vystúpila Izabella Drócsa z Ústavu historického výskumu a archívnictva VERITAS v Budapešti. Po vojnovom konflikte z rokoch 1914 až 1918 prijímali postupne európske štáty prísnejšiu trestnoprávnu legislatívu v oblasti postihovania trestných činov proti štátu, najskôr to bolo Holandské kráľovstvo v roku 1920 a potom Švajčiarske sprisahanie o dva roky neskôr. V Maďarskom kráľovstve bol prijatý zákonný článok III/1921 o zvýšenej ochrane štátu a spoločenského poriadku, na základe ktorého boli trestne stíhaní aj budúci šéfovia komunistickej štátost strany Ernő Gerő (v roku 1922) a Matyás Rákosi (v roku 1925) či exveliteľ maďarskej Červenej armády generál Aurél Stromfeld (v roku 1923). V podmienkach Československej republiky zase protištátne trestné činy boli stíhané na základe zákona č. 50/1923 Zb. z. a. n. na ochranu republiky, podľa ktorého došlo k odsúdeniu viacerých exponentov krajne ľavicového i pravicového spektra politických strán ČSR.

Auditorium zaujala prednáška *Prípravné práce a prijatie medzinárodnej dohody o spisovej rozluke medzi Československou republikou a Maďarskom z roku 1927* pedagóga Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach doc. JUDr. Miroslava Fica, PhD. Po rozpade Rakúsko-Uhorska sa značné množstvo spisov a registrov, ktoré sa vzťahovali na územie a obyvateľstvo niektorého z nástupníckych štátov, nachádzalo na teritóriu inej krajiny. Vysporiadaním týchto problémov sa v článku 77 zaoberala aj Trianonská mierová zmluva podpísaná v roku 1920 s porazeným Maďarskom. Dvojstranné rokovania medzi Československom a Maďarskom ohľadom vydania administratívnych spisov sa začali v roku 1921, medziministerské porady prebiehali však ešte v roku 1926. Úprava vydania správnych spisov bola napokon medzi oboma štátmi podpísaná 3. júna 1927, pričom realizáciou tejto bilaterálnej dohody na našom území bolo poverené Ministerstvo zahraničných vecí Československej republiky.

Pedagógovia Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave Prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábris, PhD. mult., LL.M., MA a mim. prof. doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD. si zvolili tematiku *Boj za slobodu národa a slobodu slova v tlačových procesoch so slovenskými národovcami*. Tlačové prečiny boli pritom v Uhorskom kráľovstve uvedené už v Szemereho tlačovom zákonnom článku XVIII/1848, ktorý bol nahradený až novým tlačovým zákonným článkom č. XIV/1914. Po vzniku Česko-slovenskej republiky bol prijatý nový zákon č. 124/1924 Zb. z. a. n. o zmene príslušnosti trestných súdov a zodpovednosti za obsah tlačoviny vo veciach krivého obvinenia, nactiutrhania a urážok na cti. V tlačových veciach tak v republikánskych podmienkach nahradili bývalé porotné sudy v roku 1924 kmetské sudy, ktorých pôsobenie na území Slovenska bolo ukončené až v roku 1940. Z právnej praxe bol autormi spomenutý prípad zneužitia porotného súdnictva v bývalom Uhorsku v rámci národnostného útlaču v tlačovej kauze Jozefa Miloslava Hurbana z roku 1869.

Mgr. Miroslava Gallová, PhD. zo Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied prezentovala referát *Ženy vo verejnej správe*. Autorka spomenula, že na začiatku XX. storočia bol podiel žien v úradníckych a intelektuálnych povolaniach nižší ako 2 %, počas prvej svetovej vojny sa však vzhľadom na angažovanosť mužov v bojových zápoleniach toto číslo zvýšilo spolu so zamestnávaním žien v priemysle i poľnohospodárstve. Po vzniku Česko-Slovenska bolo dievčatám umožnené študovať aj na chlapčenských stredných školách, koedukácia bola povolená i na učiteľských ústavoch. Niektoré z absolventiek v medzivojnovom období pokračovali v štúdiu na vysokých školách a získali univerzitné vzdelanie. V roku 1921 predstavovali ženy 35,8 % zamestnancov školstva a výchovy, v rámci obsluhy telegrafov, telefónov a pôšt pôsobilo 33,6 % príslušníčok nežného pohlavia. Predmetom podrobnejšieho výskumu bola angažovanosť žien v školstve počas medzivojnového obdobia s prihliadnutím na ich pôsobenie v meste Košice.

Referát *Unifikácia trestného práva a procesu a formovanie prokuratúry v Poľsku po roku 1918* predniesol Wojciech J. Kosior, Ph.D., LL.M. z Inštitútu právnych vied Rzeszowskej univerzity. Územie Poľskej republiky obnovené po prvej svetovej vojne bolo zložené zo záborov Nemecka, Rakúsko-Uhorska a Ruska. Na unifikáciu právnych predpisov v odvetví civilného i trestného práva vznikla v júni 1919 komisia, keďže napr. v trestnom hmotnom práve platil na bývalom ruskom teritóriu *Tagančevov kódex* z roku 1903, v nemeckom zase *Trestný zákonník* z roku 1871 a v rakúskom zase *Zákon o zločinoch*, prečinoch a trestoch za ne z roku 1852. Okrem toho medzivojnové Poľsko inkorporovalo aj niektoré územia bývalého Uhorského kráľovstva, kde platil trestný zákon z roku 1878. Výsledkom práce komisie v oblasti trestného zákonodarstva bol *Makarewiczov kódex* z roku 1922, ktorý nadobudol účinnosť až v roku 1932. Trestný poriadok bol prijatý v roku 1928, keď nahradil ruský (z roku 1864), rakúsky (z roku 1873) a nemecký (z roku 1877) trestnoprocený kódex. V roku 1929 začal svoju činnosť po unifikácii systému štátneho zastúpenia aj Úrad verejného prokurátora pri Najvyššom súde.

JUDr. Dominika Kováčová z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach si na konferencii zvolila tému *Versailleská zmluva v kontexte medzinárodného práva*. Do prijatia tejto zmluvy prevládala v oblasti medzinárodných vzťahov obyčaj, samotnú zmluvu však už v čase jej prijatia pre prísnosť niektorých jej ustanovení nazývali kartáginským mierom. Výnimočnou bola táto zmluva aj pre značný počet štátov, ktoré ju na víťaznej strane podpísal, avšak týkala sa aj nezmluvných krajín (Dánsko, Holandsko, Luxembursko). Zvláštnou medzinárodnoprávnou subjektivitou v zmluve disponoval vzhľadom na trestnoprávne obvinenia aj nemecký cisár Viliam II. Autorka označila Versailleský mier za medzinárodnú, politickú a mierovú zmluvu zakotvujúcu výsledok vojny a predstavujúcu s ďalšími 4 zmluvami Versailleský mierový systém.

S referátom *Jazyková situácia po veľkej vojne v kontexte legislatívy Československej republiky* oboznámil prítomných doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD. z Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Najskôr sa v ňom venoval používaniu slovenčiny v Uhorsku od prijatia „štúrovčiny“ v roku 1848 cez hodžovsko-hattalovskú reformu (1851) a neskoršiu Cambelovu i Škultétyho kodifikáciu. Po prvej svetovej vojne bola v roku 1919 oživotvorená Matica slovenská, ktorej jazykový odbor zohrával významnú úlohu o oblasti výskumu slovenčiny. Oficiálne však ústavná listina Československej republiky z roku 1920 zavádzala pojem „československý jazyk“ prezentovaný v českom, alebo slovenskom znení, a to napriek dohodám krajanských organizácií zo Spojených štátov amerických uzatvorených v Clevelande (1915) a Pittsburgu (1918).

Na tému *Od Brest-Litovska po Compiègne – štátoprávne zmeny v západných teritóriách bývalej Ruskej ríše z roku 1918* referoval advokát z Košíc JUDr. PhDr. Rudolf Manik, PhD.,

MBA, MHA. Autor sa zaoberal predstavami Nemeckej ríše a Rakúsko-uhorskej monarchie o územných zmenách v strednej Európe po „víťaznom“ mieri. Zo satelitných štátov Ústredných mocností bolo prvým Poľské kráľovstvo vzniknuté v roku 1916 na teritóriu Kongresovky z ruského záboru. V novozriadenej Ukrajinskej monarchii sa monarchom s domácim pôvodom stal ako hetman Pavlo Skoropadskyi. Z nemeckých panovníckych rodov pochádzali kráľ Litvy i vládca Kurónsko-zemgalského, resp. Spojeného baltského vojvodstva. Najdlhšie sa klientská monarchia Štvorspolku udržala po skončení konfliktu z rokov 1914 až 1918 vo Fínsku, kde bolo kráľovstvo zrušené v roku 1919.

S novým povojnovým fenoménom je spojená prednáška *Fašistické Taliansko ako korporatívny štát*, ktorú prezentoval doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D. z Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. V čase stého výročia pochodu členov Národnej fašistickej strany na Rím autor najskôr uviedol dôvody, prečo práve v Taliansku, ako jednej z víťazných mocností prvej svetovej vojny, vzniklo fašistické hnutie. Fašisti v boji proti neobmedzenej vláde politických strán (prebujnenej partitokracii) vyzdvihovali korporativizmus, nacionalizmus, syndikalizmus, vitalizmus i etatizmus. Napriek zachovaniu *Albertinskej ústavy* bol parlament v roku 1938 nahradený Komorou zväzov a korporácií, štátnym orgánom sa stala i Veľká fašistická rada. Korporativizmus existoval na základe Charty práce z roku 1927, pričom ho tvorilo 8 000 syndikátov, teda zväzov zamestnancov a zamestnávateľov združených v 22 profesijne organizovaných korporáciách.

Otázky medzinárodného práva súkromného v uhorskom manželskom práve pred a po zák. čl. XXXI/1894 o manželskom práve boli predmetom referátu, ktorý predniesol Dr. Péter Nagy z Reformovanej univerzity Gáspára Károliho v Budapešti. Autor sa najskôr zaoberal súkromnoprávnymi kolíziami rôznych právnych poriadkov v rámci problematiky cirkevne uzatváraných manželstiev. Následne po prijatí zákonnej úpravy občianskych sobášov poukazuje na rozdielnosť medzi rakúskou a uhorskou základnou právnou normou týkajúcou sa manželstva a s tým spojeným zvolením si rozhodného práva napr. pri riešení rozvodov. Bližšie bola s ohľadom na medzinárodnú úpravu manželského práva spomenutá činnosť Haagskej konferencie a zmluvy na nej prijaté na prelome XIX. a XX. storočia. Vynechané neboli ani zmeny manželského práva schválené v potrianonskom Maďarsku v medzivojnovom období.

Referát *Príprava atentátu na Masaryka na východnom Slovensku a jej trestnoprávne dôsledky* predniesol JUDr. Dávid Pandy, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Zaoberal sa v ňom trestným konaním vedeným pred sedriou (Kráľovskou súdnou stolicou) v Košiciach pre skutok prípravy atentátu na prvého prezidenta Československej republiky na východnom Slovensku. Predmetný skutok sa mal stať v roku 1921, a to na železničnej trati medzi Kuzmicami a Kalšou počas cesty T. G. Masaryka z Košíc do Užhorodu. Aj keď bol skutok spáchaný počas účinnosti uhorského trestného zákona č. V/1878 o zločinoch a prečinoch, obžaloba bola podaná na základe porušenia zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky, ktorý bol pre páchatel'a miernejší než trestný kódex z obdobia monarchie. Obžalovaný, pochádzajúci z radov maďarských iredentistov, bol v roku 1925 v procese nakoniec uznaný vinným zo zločinu prípravy úkladov a boli mu uložené tresty väzenia vo výmere 3 rokov, peňažný trest vo výške 2 000,- Kč, ďalej strata občianskych práv, potom strata čestných práv občianskych a napokon ako cudzincovi aj vyhodenie navždy z územia republiky.

Ďalšou prezentovanou témou boli *Prípravné procesy Trianonskej mierovej konferencie v Maďarsku* od JUDr. Lucie Pištejovej, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Pri príprave mierových zmlúv po skončení prvej svetovej vojny na parížskych predmestiach boli územné otázky týkajúce sa Maďarska prejednávané prostred-

níctvom česko-slovenskej a rumunsko-juhoslovanskej komisie. V rámci príprav na mierovú konferenciu bola v povojnovom Maďarsku vypracovaná aj *carte rouge* ako etnografická mapa nezohľadňujúca však ozajstné národnostné zloženie sporných území, ale vykazujúca maďarskú majoritu aj v oblastiach prevažne obývaných menšinami. Na ministerstve zahraničných vecí Maďarska bola zriadená Kancelária mierových príprav, v roku 1919 zase boli prezentované antecedenčné nóty a argumentovalo sa s poukazom na historické právo geografickou, hospodárskou i etnickou jednotou Uhorska. Písomný materiál na konferenciu, kde maďarskej delegácii predsedal Albert gróf Apponyi, obsahoval až 4 000 textových strán.

Na tému *Progresivizmus a právo na sebaurčenie národov* referoval Mgr. Ondrej Ružička, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Progresívcami boli pritom v Spojených štátoch amerických tí, ktorí nasledovali ideu pragmatizmu, a roky 1898 až 1920 sa práve v USA nazývali „progresívnou érou“. Vtedajší prezident Woodrow Wilson svoj progresívny postoj prezentoval ako potrebu až nevyhnutnosť vzhľadom na meniace sa spoločenské prostredie v ekonomickom a politickom chápaní. Vo vzťahu k jeho medzinárodnoprávnym aktivitám autor poukázal na „14 prezidentových bodov“ z januára 1918, snahu o vytvorenie Spoločnosti národov na Versailleskej mierovej konferencii či práve podporu práva národov na sebaurčenie.

Problematike *Geopolitické zmeny po prvej svetovej vojne a etnická štruktúra obyvateľov na juhovýchodnom území dnešného Slovenska* sa venovali Mgr. Zlatica Sáposová, PhD. zo Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a doc. Mgr. Iveta Jeleňová, PhD. z Fakulty verejnej správy Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Politická hranica medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom bola pritom schválená Najvyššou radou spojencov (Dohody) už 12. júna 1919 na základe prvej (dočasnej) demarkačnej línie podľa tzv. Vixovej nóty, resp. Pichouovej línie, a definitívne bola schválená Trianonskou mierovou zmluvou zo 4. júna 1920. Autorky bližšie rozoberajú vývoj etnicity v Hornom Medzibodroží na území dnešného okresu Trebišov. Na území potrianonského Maďarska zostalo po podpise mierovej zmluvy 22 z 54 obcí regiónu, pričom oproti roku 1910 poklesol do roku 1930 počet osôb hlásiacich sa k maďarskej národnosti z 99,5 % na 75,9 %.

Pedagóg z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD. si zase zvolil príspevok *Konanie vo veciach ústavnosti a zákonnosti volieb do orgánov územnej samosprávy*. Poukázal v ňom na skutočnosť, že v Slovenskej republike novozriadený Najvyšší správny súd, ktorý začal svoju činnosť 1. augusta 2021, je nositeľom rozšírených právomoci správneho súdnictva. Najvyšší správny súd už rozhoduje v konaní o ústavnosti a zákonnosti volieb do orgánov územnej samosprávy, ktoré predtým patrili do kompetencie Ústavného súdu Slovenskej republiky. Autor približuje aj účastníctvo v predmetnom súdnom konaní, jeho začatie i priebeh, ako aj dokazovanie v rámci procesu a vydávanie rozhodnutí.

Problém unifikačie poľského občianskeho práva po roku 1918 na príklade rodinného práva bol referátom, ktorý predniesla Renata Świrgoń – Skok z Inštitútu právnych vied Rzeszowskej univerzity. V znovuzjednotenom Poľsku po prvej svetovej vojne platil v civilnom práve nielen rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (ABGB) z roku 1811, ale aj nemecký Občiansky zákonník (BGB) z roku 1896 a ruská Zbierka platných zákonov (*Svod zakonov suščestvujuščich*) z roku 1835. Na území získanom z Uhorska bolo zase platným obyčajové právo (*Tripartitum*) z roku 1514, vplyv na civilistiku mal aj Napoleonov zákonník (*Code civil*) z roku 1804. V období 1919 až 1939 v krajine pôsobila Kodifikačná komisia, výsledkom činnosti ktorej bol o. i. aj projekt Zásad manželského práva z roku 1929. Až po druhej svetovej vojne však boli prijaté dekréty o práve manželskom (1945) a o práve rodinnom (1946) a napokon v roku 1950 aj rodinný kódex.

Doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave nazval svoj príspevok *Prokuratúra a ďalšie subjekty trestného konania v období po I. svetovej vojne*. V novovzniknutej Česko-slovenskej republike bol už ako druhý v poradí prijatý zákon č. 2/1918 Zb. z. a n., ktorým sa zriadili najvyššie správne úrady vrátane *Úradu pre správu spravodlivosti* ako vrcholného orgánu štátnych zastupiteľstiev. V čase prevratu bola organizácia verejnej žaloby na Slovensku upravená zák. č. XXXIII/1871 o kráľovskom fiškaláte, pričom na jej čele stál korunný štátny zástupca. Od roku 1920 bol nahradený generálnym prokurátorom, ale štátne zastupiteľstvá na území Slovenska existovali až do roku 1949. V období prvej Československej republiky vykonávali svoje právomoci aj prokurátori vojenských prokuratúr a finančných prokuratúr. Autor priblížil i vývoj advokácie, polície a registra trestov.

Mierová konferencia v Paríži a vznik hraníc Československa sa stala témou prednášky doc. JUDr. Erika Štenpiena, PhD. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Autor spomenul, že dňa 5. februára 1919 predstavila česko-slovenská delegácia na Parížskej mierovej konferencii svoje základné požiadavky. Hranice medzi Nemeckom a Česko-Slovenskom boli vo Versailles stanovené z historického, hospodárskeho aj geografického hľadiska. Zložitejšie boli hraničné podmienky mierovej zmluvy uzatvorenej s Rakúskom v Saint-Germain, no najmä s Maďarskom signovanej v paláci Grand Trianon v roku 1920. Bližšie sú v texte uvedené aj komplikácie pri vymedzovaní hraníc Podkarpatskej Rusi inkorporovanej do Č-SR a takisto hraničné spory s obnovenou Poľskou republikou na severe štátu.

Ďalším aspektom poprevratovej doby sa venuje článok *Zmeny v územnom usporiadaní diecéz v období medzivojnovej Československej republiky*, ktorý pripravil JUDr. Lukáš Tomaš z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V roku 1918 bolo územie dnešného Slovenska rozdelené medzi sedem rímskokatolíckych diecéz, z ktorých iba päť malo v Hornom Uhorsku aj svoje sídlo (mimo slovenského teritória sídlilo biskupstvo v Satu Mare a arcibiskupstvo v Ostrihome). Na základe *Modu vivendi* z roku 1928 uzatvoreného so Svätou stolicou sa delimitácia diecéz uskutočnila až cirkumskripčnou konštitúciou *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* z roku 1937. Autor sa pritom zaoberal aj územnými zmenami v rámci gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku.

Tematiku *Česká a slovenská politická reprezentácia a jej názory na povojnové štátoprávne usporiadanie strednej Európy* si zvolil pedagóg z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach JUDr. Ivan Vaňo. Najskôr sa venoval pôsobeniu vedúceho predstaviteľa belvedérskej politiky z radov Slovákov Milana Hodžu. Následne polemizoval o projektoch slovanských štátov, teda Samostatných Čiech Tomáša Garriqua Masaryka či Slovanskej ríše Karla Kramáňa. Vynechané nebolo ani memorandum, ktoré pripravil Robert Wiliam Seton-Watson.

Záverčný príspevok *Mierová koexistencia v strednej Európe v rokoch 1918 - 1920* predniesol ďalší pedagóg z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD. Autor v ňom poukázal na rozpad stáročných monarchií koncom prvej svetovej vojny a na ďalšie vojenské konflikty, ktoré v Európe prebiehali aj po roku 1918. Predmetom referátu bola i príprava mierových zmlúv s porazenými štátmi ako aj skutočnosť, že Česko-slovenská republika bola obklopená hlavne územiami práve takýchto krajín s revizionistickými tendenciami (Nemecko, Rakúsko a Maďarsko). Okrem existencie Malej dohody bol spomenutý i projekt nazvaný „*Spojené štáty východnej Európy*“ ako možnej federácie trinástich krajín nachádzajúcich sa medzi Nemeckom a Ruskom.

Rudolf Manik

KONFERENCIA V PREŠOVE

Dňa 22. novembra 2022 sa na pôde Prešovskej univerzity v Prešove konala konferencia pod názvom „*Rôznorodá spoločnosť*“ – *stavy a spoločenské skupiny, sociálne role, sociálne statusy v ranom novoveku*. Cieľom konferencie bolo poukázať na rôznorodosť ranonovovekej spoločnosti, prezentovať sociálnu diferencovanosť rôznych spoločenských skupín a mieru zmien, ktorými prešli niektoré spoločenské skupiny oproti predchádzajúcemu obdobiu, opísať nové spoločenské role, či charakterizovať typické vzorce správania, spoločenské očakávania týkajúce sa konkrétnych sociálnych rolí a statusov.

Na konferencii vystúpilo s referátmi 15 slovenských historikov. Vojenskej problematike sa venovali hneď prvé dva referáty. Prof. Dr. h. c. PhDr. Peter Kónya, PhD., rektor Prešovskej univerzity priblížil kariéru a osudy dvoch generálov: cisárskeho maršala Antonia Caraffu, inak smutne známeho predsedu tzv. krvavého súdu v Prešove, ktorý sa do histórie zapísal aj ako prešovské jatky, keď za Thökölyho povstania na základe Caraffovho rozkazu boli v roku 1687 mučení a popravení viacerí šľachtici a prešovskí mešťania; po potlačení povstania Caraffa bojoval ako veliteľ habsburskej armády proti Osmanom. Druhým protagonistom bol kurucký brigádny generál Juraj Ottlik, hlavný dvormajster kniežťa Františka II. Rákociho.

Vojenský historický ústav na konferencii reprezentoval doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD., ktorý predniesol referát *Vojaci a armáda podľa reglementov Jej Veličenstva Márie Terézie – Sprosteho wogaka povinnost a Woganske Artykule*, v ktorom – ako je z názvu príspevku zrejme – podrobne rozobral predovšetkým dve súdobé normotvorné vojenské ustanovenia a regule z roku 1760 v súvekej slovenčine, ktoré za zachovali v rukopisnej podobe a ktoré sú uložené v maďarskej Národnej Széchényiho knižnici v Budapešti. Tieto reglementy nám prezentovaným jazykom poskytujú nevšedný, priam plastický a autentický pohľad na armádu a najmä radových vojakov v druhej polovici 18. storočia.

Vystúpenia všetkých referentov a neformálna diskusia prispeli k prehĺbeniu poznatkov nielen o minulosti armády, ale v širšom kontexte aj o ostatných spoločenských triedach a vrstvách, čiže o aristokracii, šľachticoch, intelektuáloch, mešťanoch i marginalizovaných skupinách (akými boli napríklad Židia, zbojníci či kriminálnici), a v neposlednom rade aj o jednotlivých cirkvách či rádoch v novoveku.

Text: *Vladimír Segeš*
Foto: *Monika Bizoňová*

NADÁCIA M. R. ŠTEFÁNICA SI PRIPOMÍNA TRI DESAŤROČIA SVOJEJ ČINNOSTI

V roku 1993 vznikla na Brezovej pod Bradlom Spoločnosť Milana Rastislava Štefánika, ktorá si dala za cieľ rozvoj demokracie a modernej občianskej spoločnosti, obnovu myšlienkového odkazu M. R. Štefánika, zachovanie kultúrnych hodnôt, ochrana a obnovu historických kultúrnych pamiatok. Po niekoľkých rokoch sa v rámci Spoločnosti vytvorila Nadácia M. R. Štefánika v Bratislave, pripomínajúca si tento rok tridsiate výročie svojho pôsobenia, ktoré zhŕňa publikácia *Nezabudni sa obzrieť* s podtitulom *Výsledky činnosti nadácie a jej smerovanie*.

Dlhoročným predsedom Správnej rady nadácie bol profesor Ján Fuska, ktorého v tejto funkcii nahradil profesor Dušan Bakoš. Podstatou ideovej náplne Nadácie pri jej činnosti formulovanej ako šírenie Štefánikovho myšlienkového a národného odkazu. Do zakladajúceho výboru Nadácie sa nevyberali len členovia z úzkeho regiónu, ale boli oslovení akademickí funkcionári z univerzít, umelci, osobnosti spoločenského života, historici a zástupcovia fungujúcich občianskych združení. Treba pripomenúť, že Nadácia sa pravidelne stretáva na akademickej pôde, na Chemickotechnologickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Na prvom stretnutí vystúpil aj národný umelec Ladislav Chudík, ktorý pripomenul, že ušľachtilé zámary Nadácie by mali aj na základe Štefánikovho odkazu spájať ľudí bez rozdielu politickej, spoločenskej a náboženskej príslušnosti. V roku 2011 prišlo k zmene v zložení správnej rady Nadácie, keď sa vzdal predsedníctva prof. Ing. Ján Fuska, DrSc. a za predsedu bol zvolený Dr.h.c. prof. Ing. Dušan Bakoš, DrSc. Menilo sa aj zloženie členov správnej rady a za správcu Nadácie nastúpil Ing. Pavel Šesták.

Medzi významné aktivity v prvom období jej činnosti Nadácia patrila obnova Mohyly M. R. Štefánika na Bradle a postavenie Pomníka M. R. Štefánika v štvrti Eurovea v Bratislave, vydávanie publikácií o živote a diele m. R. Štefánika, prednášky a výstavy. Nadácia významne zintenzívnila svoju činnosť po podpísaní Memoranda o spolupráci s Česko-slovenskou obcou legionárskou z Prahy pričom ju výdatne podporuje ministerstvo obrany Slovenskej republiky, ministerstvo obrany Českej republiky a ďalšie orgány a organizácie. Nadácia usporiadala niekoľko desiatok výstav o M. R. Štefánikovi a čs. légiiach na školách a v osvetových zariadeniach po celom Slovensku, vydala niekoľko významných publikácií a spoluorganizovala aj návštevy Légiovľaku na Slovensku.

Nadácia si získala uznanie a dobré meno nielen doma, ale aj v zahraničí. Je hodnotená ako organizácia, ktorá si plní záväzky a ochotne spolupracuje s inými organizáciami a je akčná. Nadácia v súčasnom období po významných 100-ročných jubileách musí prehodnotiť svoje aktivity a tam, kde je úspešná, bude pokračovať v hlavnom jej celi – šíreniu mravného a národného odkazu M. R. Štefánika. V súčasnosti sú rozpracované verejnou ošetrované ďalšie prezentácie pripravených panelových výstav, najmä na školách medzi mládežou, ktoré sa nemohli realizovať v období pandémie Covid 19. Pokračovať bude doterajšia mimoriadne spolupráca s ministerstvom obrany ČR pri obnove pamätníkov a hrobov legionárov na Slovensku, bude naďalej realizovať stretnutia pri Pamätníku M. R. Štefánika pri Eurovei, vždy 4. mája s tradične veľmi dobrou spoluprácou s Ministerstvom obrany SR. Život prinesie iste nové podnety a situácie, kedy bude Nadácia zodpovedne reagovať v zmysle jej činnosti, ako je to zakotvené v jej štatúte. Členovia Správnej rady svojou profesionalitou v bežnom živote: vedci, univerzitní profesori, architekti, historici, a osvedčení manažéri, sú zárukou pre úspešnú a tvorivú prácu aj v ďalšom období.

Ferdinand Vrábek

PREDNÁŠKA PRE ŠTUDENTOV FILOZOFICKEJ FAKULTY PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY

Dňa 24. novembra 2022 sa na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove uskutočnila prednáška vojenského historika doc. PhDr. Vladimíra Segeša, PhD. na tému *Faktor hry v živote stredovekej spoločnosti*.

V úvode power-pointovej hodinovej prednášky sa autor venoval mentalite stredovekej spoločnosti a poukázal na to, že stredoveký človek sa mentálnou výbavou i zručnosťou od dnešného človeka 21. storočia v podstate nelišil. Priam priepastný rozdiel bol však v stupni vzdelanosti, čiže v sume vedomostí, ktoré vyplývali z vtedajšej a dnešnej úrovne poznania, vedy a technického rozvoja, ako aj spôsobu ich získavania.

Aj v stredoveku vývoj zdanlivo pomaly, no predsa len postupne napredoval; akceleroval najmä vďaka vynálezu kníhtlače. Dynamika stredovekého vývoja však ani zďaleka nedosiahla mieru, akú sme mali možnosť zažiť v 20. storočí a zažívame aj dnes, keď si každodenný život bez rozhlasu a televízie, telefónov či mobilov, počítačov a internetu nevieme azda ani predstaviť. Pritom ide o výtobytky, ktorých masové zavedenie sa uskutočnilo približne v ostatnom polstoročí. Človek v stredoveku teda nemal možnosť počas svojho života zažiť toľko zmien a ani také závažné zmeny ako dnešný človek.

V klasifikácii hier v minulosti zohrávali veľkú úlohu rôzne pohybové i bojové hry, pričom osobitný fenomén predstavovali rytierske a militárne hry, medzi ktoré patrili kvintána, turnaj, duel, buhurt a ďalšie formy turnajových zápolení a ktoré prednášateľ osvetlil nielen slovné, ale aj súdobými stredovekými ilustráciami. Turnajovú družinu tvorili desiatky, neraz až stovky rytierov, ktorí sa chceli vyznamenať, vyniknúť a získať spoločenské uznanie. Podstatou takéhoto imitovaného boja bolo, že obe súperiace skupiny obrnených rytierov na koňoch sa cvalom priblížili k sebe a každý jazdec zaútočil na protivníka kopijou. Tí, ktorí nespádli zo sedla, potom bojovali ďalej mečom, prípadne ďalšími zbraňami, ako v skutočnej bitke.

Koncom stredoveku sa rytiersky turnaj spravidla delil na dve disciplíny. Prvou bol tzv. jtojs (juxta, joute), počas ktorého sa cvičil jeden z najdôležitejších prvkov taktiky boja jednotlivca – útok kopijou. Druhou disciplínou bol turnaj v pravom slova zmysle. Počas neho

sa cvičila nielen individuálna obratnosť v používaní zbrane, ale aj mnohé dôležité prvky kolektívneho boja. Išlo teda o výcvik nájazdu v jazdeckom šiku a o orientáciu v bojovom virvare.

S veľkým záujmom a ohlasom študentského publika sa stretol aj výklad o kartových hrách, a to na konkrétnom príklade 24 gotických kariet z polovice 15. storočia, ktoré patrili uhorskému a českému kráľovi Ladislavovi V. Pohrobkovi. Dnes nám slúžia aj ako súdobé viacvýznamové komunikačné posolstvo v rámci vtedajších užívateľov – hráčov, ktorí si osvojovali zásady hierarchickej subordinácie vtedajšej spoločnosti a spoznávali princípy vzájomných spoločenských väzieb a integrácie alebo determinácie jednotlivca či príslušníkov rovnakého postavenia v rámci danej society.

Text: Vladimír Segeš

Foto: Monika Bizoňová

FRONTOVÉ A LAZARETNÉ VOJNOVÉ CINTORÍNÝ Z PRVEJ SVETOVEJ VOJNY NA ÚZEMÍ SEVEROVÝCHODNÉHO SLOVENSKA

Vedecká konferencia pod názvom „Frontové a lazaretné vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny na území severovýchodného Slovenska – pamiatky histórie“ sa uskutočnila 29. novembra 2022 v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave. Organizátormi podujatia boli Pamiatkový úrad SR a Krajský pamiatkový úrad Prešov. Partnermi podujatia boli: Univerzitná knižnica v Bratislave, Vojenský historický ústav Bratislava a Klub vojenskej histórie Beskydy.

Frontové a lazaretné vojnové cintoríny
z prvej svetovej vojny na území
severovýchodného Slovenska
– pamiatky histórie

Vedecká konferencia a vernisáž výstavy

29.11.2022
Konferencia 13.00 – 16.45
Otvorenie výstavy 17.00

Univerzitná knižnica v Bratislave
Klariská 5, Bratislava

30.11.2022 – 05.01.2023
Trvanie výstavy

Autor výstavy
Anton Liška

Garanti výstavy
Peter Borza
Ivan Gajdič
Denisa Halajová
Jana Zatková

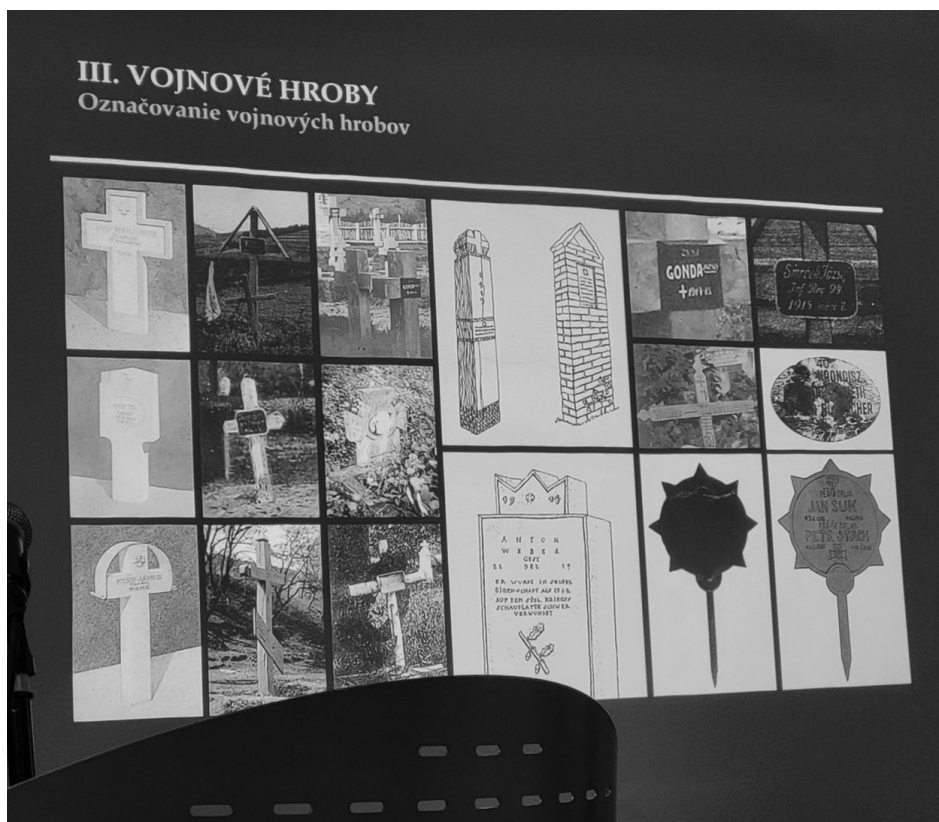
Organizátori podujatia Partneri podujatia Finančne podporilo

AMANTOVÝ ÚRAD
SLOVENSKEJ REPUBLIKY KRAJSKÝ
AMANTOVÝ ÚRAD
PREDOV Univerzitná knižnica
v Bratislave MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Cieľom konferencie bolo podať komplexné a nateraz spravidla nepublikované informácie o frontových a lazaretných vojnových cintorínoch z prvej svetovej vojny, nachádzajúcich sa na území severovýchodného Slovenska. Súčasťou medzinárodnej vedeckej konferencie bola aj vernisáž výstavy s rovnakým názvom, ktorá bude postupne prezentovaná vo viacerých mestách.

Na úvod podujatia sa účastníkom konferencie prihovoril aj riaditeľ Vojenského historického ústavu, plukovník Mgr. Miloš Čaplovič, PhD.

*Text a foto:
VHÚ a KVH Beskydy*

Pokyny pre autorov

Formálne náležitosti príspevkov

Príspevky do Vojenskej histórie posielajte zásadne v textových editoroch Word. **Poznámky vrátane bibliografických odkazov je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkladanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie ich písať mechanicky vzadu za textom štúdie. Súhrnný zoznam použitej literatúry treba uvádzať v abecednom poradí na konci príspevku, pričom záznam zakončiť ISBN, príp. ISSN. Zoznam štruktúrovať podľa typu zdroja na „Archívne pramene“, „Publikované pramene“, „Dobová tlač“, Monografie a zborníky ako celok“, „Kapitoly v monografiách, štúdie a články“ a „Internetové zdroje“. K štúdiu je potrebné pripojiť abstrakt (v slovenčine do 10 riadkov), 5 kľúčových slov v slovenskom aj anglickom jazyku; resumé v slovenčine v rozsahu cca jednej strany, zaslať osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu v tvare IBAN, telefonický a emailový kontakt, adresu zamestnávateľa a digitálne identifikačné číslo ORCID. Zaslaním príspevkov a osobných údajov dávajú autori redakcii a určeným pracovníkom plný súhlas na ich spracovanie, pričom tí plne rešpektujú pravidlá GDPR na ochranu osobných údajov.**

Text sa nepokúšať zalamovať ani špeciálne upravovať, odstavce bez tabulátora! Písmo Times New Roman, veľkosť 12, normal, bez zvýrazňovania. Riadkovanie 1,5. **V prípade priamych citácií písať kurzívou, ale iba v hlavnom texte, nie však v poznámkach pod čiarou.** Riadkovanie textu pod čiarou 1, veľkosť písma 10. Obrazové prílohy poprosíme zasielať čierno-biele samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v rozlíšení min. 300 dpi a riadne označené a identifikovateľné. V texte uveďte popiskom, kde by mal byť obrázok umiestnený. Tabuľky, grafy treba zasielať v osobitnom súbore v štandarde xls, xlsx (excel)

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal prekročiť 40 normostrán (minimálny má rozsah 15 normostrán) Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 normostrán, anotácie maximálne do 3 normostrán. Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať ISBN.

Počet normostrán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov vrátane medzier na stranu, čo činí pri 40 normostránach 72-tisíc znakov; počíta sa vrátane poznámok pod čiarou a medzier medzi slovami).

Základnou citačnou normou je STN ISO 690 (01 0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy

Odkaz na monografie

VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika*. Bratislava : International, 1994, s. 56. (ISBN 80-215-0149-9 uviesť až vzadu v zozname použitej literatúry).

PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981*. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

Odkaz na štúdie

(v prípade, že je uvedený v zborníku aj editor, uveďte ho za názvom zborníka: ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10.

(pri cudzojazyčných zdrojoch uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: In Army History, 2003, vol. 59, no. 1, p. 13-15.)

DEIGHTON, Leon. Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85. (ISBN 80-85794-08-X. – uviesť až v súhrnnej literatúre)

Odkaz na už citovaný zdroj v texte

Pozor zmena! Neuvádzať ref., ako to bolo doteraz !

Uviesť: PEJSKAR, J. *Poslední*, c. d., s. 97; autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov, uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.

- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev, píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,

- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu

Odkaz na archívny dokument

MV SR - Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), fon (ďalej f.) Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 - 1928, škatuľa (ďalej šk.) č. 277, sign. č. 1234/1920 prez

Pri opakovaných záznamoch uvádzať Tamže, s. 8 (nie tamtiež)

- najfrekvencovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHA Bratislava, NA Praha, AM SNP B. Bystrica,

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Vojenská história 1/2023

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave

v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Kontaktná adresa: miloslav.caplovic@vhu.sk

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Kontaktná adresa redakcie: vojenskahistoria@vhu.sk; redakciavh@gmail.com;
redakciavh@vhu.sk

Grafická úprava: ŠOPA PRINT

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda) – Vojenský historický ústav, Bratislava; PhDr. Igor Baka, PhD. (podpredseda) – Vojenský historický ústav, Bratislava; PhDr. Milena Balcová – Vojenský historický ústav-Vojenský historický archív, Bratislava; PhDr. Viliam Čičaj, PhD. – Historický ústav SAV, Bratislava; doc. Mgr. Michal Habaj, PhD. – Masarykova univerzita, Brno, Česká republika; Mgr. Peter Chorvát, PhD. – Vojenský historický ústav, Bratislava; Mgr. Peter Kralčák, PhD. – Vojenský historický ústav-Vojenský historický archív, Bratislava; prof. Mgr. Miroslav Lysý, PhD. – Právnická fakulta UK, Bratislava; Mgr. Matej Medvecký, PhD. – Vojenský historický ústav, Bratislava; PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. – Historický ústav SAV, Bratislava; PhDr. Richard Pavlovič, PhD. – Štátny archív, Košice; pplk. v. v. PhDr. Peter Šumichrast, PhD. – Vojenský historický ústav, Bratislava; doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc. – penzionovaný

Medzinárodný redakčný kruh: plk. prof. Dr. Tibor Balla, DrSc. – Nemzeti Köszolgalati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest; Dr. István Janek, PhD. – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest; PhDr. Michal Lukeš, PhD. – Národní muzeum, Praha; J. E. Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. – Veľvyslanectvo Poľskej republiky v Českej republike, Praha; PhDr. Jiří Rajlich – Vojenský historický ústav, Praha; Dr. Harold E. Raugh, Jr., U.S. Army Europe, APO AE 09096 USA; Dr. Martin Zückert – Collegium Carolinum e. v. Forschungsinstitut für die Geschichte Tschechiens und der Slowakei, München

Časopis je indexovaný v medzinárodných databázach:

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Schválené do tlače dňa: 13. februára 2023

EV734/08

IČO vydavateľa: 00309591

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: HSa MO SR, OdVČ, PoO, Kutuzovova 8, Bratislava

Na prednej strane obálky je propagačný leták čs. armády vo Veľkej Británii - uložený vo VÚA-VHA Praha.